

MENS EN WET

9 oktober 1953

Goedenavond vrienden.

Ik moet natuurlijk weer het oude liedje herhalen en u vertellen aan het begin van de avond dat we heus niet alle dingen weten en dat we zelf zo nu en dan wel proberen om te voorkomen dat we een fout kunnen maken. Dat vertellen we nu niet alleen om u te zeggen hoe slecht we eigenlijk zijn, ik bedoel het is helemaal niet om onszelf naar beneden te halen, daar zijn we gelukkig wel onderuit gekomen, maar om te voorkomen dat u ons als iets buitengewoons eigenlijk beschouwt, boven onze stand. Nu zou u in de verleiding komen natuurlijk om te zeggen: nu ja, maar zij hebben het gezegd: "nu kan het niet anders meer" en dat zou heel gevaarlijk zijn, want per slot van rekening, wij kunnen nu wel allerhande onderwerpen voor u behandelen, we kunnen u heel veel vertellen, maar met de dingen die wij u vertellen moet u toch ook zelf, en met uw hele verdere leven daarbij natuurlijk, een behaalde levenshouding opbouwen, en dat kunt u onmogelijk doen als u zo maar voetstoots aanneemt wat de eerste de beste u zegt, nietwaar? Als ze morgen in de krant schrijven, dat mannetje van de maan is geland in Washington om te spreken over de annexatie van Rusland, nu ja, dan zegt u: het is onzin. Maar ik weet dat er mensen zijn die als wij zoiets dergelijks zouden zeggen toch daar onmiddellijk veel groter gewicht aan zouden geven.

Nu zullen wij dergelijke onzin zeker niet vertellen, daar gaat het niet om, maar toch, probeert u maar een beetje kritisch te zijn, probeert u voor uzelf eens uit te vinden, in hoeverre hebben ze gelijk, wat is de waarde van wat ze zeggen, wat is de achtergrond, wat zijn de gedachten die daarin zitten, kan ik die accepteren? En komt u dan tot de conclusie dat u die gedachten zeer goed kunt accepteren, dan vinden we het eigenlijk niet meer als uw plicht dat u niet alleen de gedachten accepteert maar dat u ze ook inderdaad uitdraagt, want daar gaat het ons uiteindelijk om. En daarmee mag ik dan deze inleiding wel weer afsluiten. Ik weet, het is erg vervelend voor u om elke week weer hetzelfde te horen, maar aan de andere kant, er schijnt nog steeds behoefte aan te bestaan en daarom moeten we het nog steeds herhalen.

Nu heb ik dan als eerste onderwerp - onderwerp naar onze eigen keuze - weer een van die onderwerpen die eigenlijk in de cyclus thuis horen die we op het ogenblik aan het behandelen zijn n.l. "De mens vanuit het verre verleden tot het heden toe".

U zult begrijpen dat we trachten om een zoveel mogelijk afgerond geheel te maken van elke voordracht en wel in het bijzonder omdat uiteindelijk, dat weet uzelf ook, de bevolking van deze gewijde hal - laten we het zo maar noemen - zo nu en dan sterk fluctueert, de ene keer dan zijn ze er wel en de andere keer niet. En zou het nu allemaal samenhangend zijn, dan zouden we daarmee diegenen die niet kunnen komen tekort doen en ook degenen die misschien voor het eerst aanwezig zijn zouden we een klein beetje achteruit zetten, dat is natuurlijk niet de bedoeling. Voor vandaag heb ik dan gekozen het onderwerp "mens en wet" en daar zou u ook weer achter kunnen zetten, "door alle tijden", maar dat is niet nodig, want als we over de wet spreken dan kunnen we geloof ik - als we geleefd hebben in een tijd waarin de wetgeving al enigszins straf begon te worden - ons niet voorstellen dat er wel eens een tijd geweest is zonder wet. En toch is dat absoluut in een heel ver verleden het geval geweest.

Er is een tijd geweest, waarde vrienden, dat er geen wet bestond, dat er geen algemene regels van gedrag waren, dat er geen zekerheid werd geschapen, dat de gemeenschap zich niet beschermde tegen bepaalde handelingen. Dat is de tijd van de zeer primitieve mens.

In deze periode zien wij - wanneer eenmaal stamvorming het resultaat is van de samenvoeging van kleine kudden, die daardoor proberen aan een gevaar te ontkomen - een soort recht van de sterkste. Dat ziet u ook bij de dieren heel vaak, nietwaar, de sterkste onder hen is de leider en wat hij zegt en waarheen hij zijn kudde voert is goed en daar heeft niemand verder iets in te brengen, of hij moet eerst eens met de oude heer een robbertje boksen. Nu, zo was het in het begin ook, maar een recht van de sterkste dat kan nooit van belang blijven wanneer die sterkste misbruik gaat maken van zijn macht, en dat was heel vaak wel het geval. Uiteindelijk, de eerste mensen die waren nog betrekkelijk ruw.

Nu ja, dat ligt ver vóór het stentijdperk, en in het stentijdperk hebben we al heel beschaafde mensen gekend en wetten die soms bewonderenswaardig juist waren. Maar, die primitieve mens dus - die alleen nog door de kracht van de sterkste geregeerd werd - kende geen vaststaande wet, het was eigenlijk de absolute dictatuur, in de gunstigste gevallen lijkende op een Oosterse oligarchie, waarbij een soort vaderprincipe dan de hoofdman van zo'n kudde toch wel een beetje in bedwang hield. Maar zoals we bij een vorig onderwerp hebben gezien, al heel gauw rijzen er zieners op, priesters, tovenaars, Sjamanen, hoe u ze noemen wilt, ze lijken allemaal wel wat, die allerhande contact met de geest zoeken en dit contact weten uit te buiten door bv. te vertellen waar je goede jacht zult hebben, door te bepalen waar een dorp moet staan, welk hol zeker en welk hol niet zeker is, etc.

Nu zijn deze priesters natuurlijk wel al gedeeltelijk de primitieve wetenschapsmensen, want wetenschap en priesterschap zijn tot, nu ja, eigenlijk het begin van uw eigen jaartelling, zo praktisch identiek geweest, je kon bv. in Egypte duizend jaar voor Chr. geen goede arts zijn, of je moest ook priester zijn etc., je kon geen architect zijn of je moest tot een bepaalde geestelijke orde behoren. Nu waren deze priesters wel zó wijs dat ze begrepen dat hun wetenschap voor de meesten weinig te zeggen had. Als zij hadden gezegd: "kijk eens, deze grot waarin je wilt gaan wonen is een helling van leisteen door de natuur uitgehold en er zitten veel breuklagen tussen, vandaag of morgen als het een beetje hard geregend heeft dan zakt een deel van het gewelf in", dan hadden er verschillenden gezegd: "nu ja, dan kun je wel meer vertellen, het is hier goed jagen, we blijven hier wonen", omdat ze de consequenties niet hadden begrepen van hetgeen wat er gezegd werd. Zij gaven dus een geheimzinnig tintje eraan, en de eerste wet die we leren kennen is een soort taboe, een verbod van bepaalde handelingen, het verbieden van het betreden van bepaalde plaatsen, het onschendbaar stellen van bepaalde personen op grond van het bevel van de goden, of de kracht van de geesten en van de demonen. Heel vaak blijkt dat deze wetten zo dwaas nog niet zijn, ze zijn gericht op een zekere stabiliteit in de gemeenschap die voor de priester wel van heel groot belang is, maar toch nog niet een directe wet.

Wat later zien wij dat, ofschoon ieder wel zijn eigen god nog kent, en dat geldt voor hele kleine groepen, hoor, het kan zijn dat er een groep van vijf of zes mensen samenwoont en die hebben een andere god dan hun burens misschien wel 40 kilometer verder, die ook met zijn vijven of zessen zijn. Maar langzaam maar zeker zien wij toch een verband daar ontstaan, in hoofdzaak wel door de huwelijksgewoonten die er toen waren. Men roofde n.l. vrouwen en daardoor kwam dus het godsbegrip van de vrouw in de stam, en deze was heel vaak zó onder de indruk hiervan, dat ze dit dan aan haar kinderen mede inprentte, daardoor krijgen we een vereenzelviging van bepaalde goden, die uiteindelijk dan in hun verschillende verschijningsvormen toch als een soort eenheid worden gezien. Dit leidt ertoe dat ook de wetten die door de taboe oorspronkelijk alleen voor een kleine stam golden, over een grotere oppervlakte erkend worden. Dit is een lange tijd een bevredigende toestand - de priesters zijn de wetgevers en wij mogen niet van hen zeggen dat zij slecht geregeerd hebben - maar op een gegeven ogenblik komen we weer te staan voor een stamhoofd die het niet meer eens is met de priesters en ondanks alle taboe en onschendbaarheid, ondanks alle wetten en gebruiken, eenvoudig deze priesters verwijst naar het hiernamaals, waarmee ze zo zeer schermen.

Resultaat? De macht opnieuw aan de krijgsman, maar deze krijgsman is niet meer in staat de ingewortelde gewoonten uit te roeien die onder de wetgeving van de priesters ontstaan zijn, hij wordt beperkt door - wat u misschien zou noemen - bepaalde bijgelovigheden.

Om nu toch in zekere zin rechtvaardig te kunnen zijn moet hij dus uit deze bijgelovigheden een aantal artikelen trekken, een aantal regels, waarnaar hij oordeelt wanneer het gaat om geschillen in de stam etc. En hier krijgen we eigenlijk de eerste zeer primitieve wetgeving.

Deze wetgeving zou nog niet van zo groot belang geacht behoeven te worden, indien zij niet tevens de grondslag legde voor een werkelijke wet die we een tijd later naar voren zien komen, want wat gebeurt er? Enkele stammen zijn buitengewoon goede krijgslieden, zij zijn in staat een groot gedeelte van hun buurtstammen te domineren en gedeeltelijk worden die dan ook in de eigen stam opgenomen. Daardoor gaat de opperste krijgshoofd - ik kan hem haast niet anders noemen, het is een term die nog niet zo lang geleden op aarde ook wel eens gebruikt werd - ertoe over om al die andere stamhoofden een bepaalde functie toe te kennen. Daardoor wordt het nodig dat de onderlinge rechten en verhoudingen worden geregeld.

De eerste wetten die meer betekenen dan de willekeur van een enkele mens of een priesterlijke traditie, zijn regels die de onderlinge verhouding tussen een vorst en zijn vazallen

aangeven. Wanneer dit eenmaal geschied is, blijkt al ras dat bij de verdeling van de verschillende functies sommige stammen geneigd zijn tot landbouw, andere tot jacht en veeteelt. Er ontstaat een zekere splitsing. Nu heeft elk van deze stammen dan - behorende tot één volk - een aparte taak, en het is noodzakelijk een ieder voor de uitoefening van die taak ook zekere voordelen toe te spreken, m.a.w. de landbouwer die zijn land goed verzorgt, moet bevrijd worden van de misschien wat luie herder die in dat geteelde gewas zijn beesten laat weiden. De jager moet zeer zeker ook weer de aanplant en de kudde beschermen.

Daardoor ontstaat een relatie tussen de verschillende functies in de stam en ook deze wordt weer door wetten vastgelegd. Nu moet u nog niet denken dat we hier spreken van wetboeken, maar over het algemeen zijn er verschillende ouderen in zo'n stam die deze regels - men zou eigenlijk in Holland waarschijnlijk zeggen: de jurisprudentie, wat ook wel een Hollands woord is - die zij alle van buiten kennen, al die gevallen, al die regels overleveren aan de jeugd, zij wijden enkelen in, in de volledigheid daarvan, anderen leren ze alleen de grondregels, naar gelang hun geheugen en intelligentie. We hebben dus in deze eerste wetten al direct te maken met een soort stand van wetgeleerden.

De wetgeleerden zijn de scherpste critici vaak wanneer het gaat om maatregelen die een vorst neemt. Aan de andere kant zijn zij het ook vaak die door een onpartijdig oordeel de misschien niet geheel rechtmatige opstand van een volk tegen een onsympathieke maatregel in bedwang kunnen houden. Daardoor wordt het meer en meer noodzakelijk om deze wetgevers zo eerlijk mogelijk te maken, en eerlijk is eerlijk, een mens is een mens, en zonder te onderschrijven wat men zei, nietwaar, als een dief en een advocaat samengaan, dan is het maar de vraag wie van de twee het slechtste is, je weet alleen maar wie het geleerdste is.

Daar ben ik het helemaal niet mee eens, maar het is toch wel een feit dat vooral wanneer, laten we maar zeggen de advocaat in de oude tijd te beslissen had over een wetsuitlegging en er zat een aardig stuk vee aan vast of misschien wel - wat in die tijd ook wel gebruikelijk was - een paar vrouwen, ja, lacht u daar niet om, dat is heel normaal, vrouwenhandel was in die tijd heel normaal, dat waren slavinnen eigenlijk, nietwaar, dat hij dan nog wel eens een keertje een regeltje vergat wat misschien de tegenstander had kunnen redden.

Men begint dan ook met een zeer primitieve wetgeving tot stand te brengen en wel door een aantal runen te werpen, zoals dat later ook nog bij de Germanen gebeurt en zoals het bij de negers op het ogenblik ook nog wel gebeurt, die gebruiken er botjes voor, anderen gebruiken er takjes voor of gesneden stukjes hout. Er zijn er geweest die dat met stukjes steen van verschillende vorm deden, laten we ze maar runen noemen

Voor het goede begrip. Nu werd dan dus daar weer de magie bijgevoegd, en we zien langzaam maar zeker de rechtsgeleerden opgenomen in de priesterlijks stand. Dan gaat het een hele tijd goed totdat men komt tot de bebouwing van grotere gebieden met geselecteerde landbouwgewassen. Er worden dus grassoorten veredeld, bepaalde soorten aardvruchten gekweekt, men gaat ertoe over niet alleen meer te oogsten op een klein stukje, maar werkelijk een groter terrein aan te leggen dat door één persoon voortdurend als diens eigendom verbouwd wordt. Men trekt niet meer heen en weer, om nu eens hier en dan daar een veld een beetje te rooien en dan te proberen of er toevallig iets op wil groeien, maar men gaat werkelijk landbouw bedrijven. De landbouwer heeft beschermers nodig, de landbouwer heeft soldaten nodig. Niet altijd heeft die landbouwer de beschikking over voldoende water.

Dan moet er een of andere krijgsheer zijn die bepaalt hoeveel water een ieder krijgt, hoeveel werk aan de gemeenschappelijke waterwerken in sommige gevallen ieder te volbrengen heeft. Resultaat: er komt naast de nu praktisch geestelijk geworden wetgeving - die overeenkomt met het nu nog bekende adat (Indon. gewoonterecht; Red.) - een soort burgerlijk wetboek dat varieert met de omstandigheden. Wij zien later bv. in de wetboeken van Salmanassar verschillende wetten dan ook die goddelijk zijn, terwijl daarnaast onmiddellijk een aantal wetten komt die alleen maar gericht zijn op de huidige omstandigheden en het volk dus regeren in meer stoffelijk opzicht. Het is opvallend, wanneer we dan een beetje dichter naar uw tijd toekomen, hoe scherp die splitsing wordt.

Uiteindelijk kennen wij naast elkaar een geestelijke en een stoffelijke jurisdictie, twee gebieden, soms door één hoofd gelijkelijk bestreken, maar elk met hun aparte ambtenaren, hun aparte reglementen, wetgevingen etc. In al deze gevallen moeten we wel in het oog houden dat nog steeds het hoofd van de stam van de staat meester is over het lot van al zijn onderdanen, maar hij wordt gehouden aan bepaalde wetten, waar hij niet zo gauw de hand mee durft te lichten, omdat hem dit direct de tegenwerking van een groot deel van zijn

ondergeschikten tegemoet zou brengen. Er zijn er dan ook verschillenden aan ten onder gegaan en de bekendste daaronder is misschien wel de zogenaamde Ichnaton, hoe heet hij ook weer, was het niet Amenhotep IV zoals hij oorspronkelijk heette? Nu, dan kunnen we heel rustig een klein sprongetje maken, want we willen uw gerecht en uw rechtspraak toch ook nog wel een beetje bekijken. Tot op heden hebben we vastgesteld dus, om nog even te recapitulieren, er ontwikkelt zich eerst een recht op geestelijke basis, waarbij de dreiging van ongeziene machten de voornaamste kracht is, daarnaast zien we groeien een recht van de sterkste, deze beide verenigen zich weer en worden tot een z.g. goddelijke wetgeving, daarnaast zien we - met elke vorst praktisch variërend - een zuiver burgerlijke wetgeving ontstaan. Beide worden beheerst door één of twee hoofden, dat is verschillend.

In sommige gebieden ziet men dus een opperpriester die de hele geestelijke rechtspraak onder zijn hoede neemt en daarnaast een wereldlijk heerser, die de wereldlijke rechtspraak onder zijn hoede neemt. In andere gebieden, zoals bv. in Egypte, zien wij dat deze bevoegdheden uiteindelijk in één persoon worden verenigd. Die rechtspraak die kan er geen genoeg mee nemen - zeker niet in die periode - afstand te doen van de bijstand van de goden, het gerecht van de goden zit als het ware onmiddellijk als bevestiger van het oordeel, uitgesproken door de rechter. Daardoor is het mogelijk om straffen uit te spreken - iets wat bij sommigen wetgevingen dan ook sterk naar voren komt - die niet zozeer alleen afschrikwekkend zijn, maar bovendien een groot gedeelte van hun afschrikwekkendheid danken aan het feit dat zij verbonden zijn met behandelingen die het geestelijk voortbestaan, waaraan men over het algemeen begint te geloven in die tijd, onmogelijk maken ofwel die in een hiernamaals straffen, uitsluiting van rust, genoegens en heerlijkheid betekenen.

Om een ieder te dwingen de waarheid te zeggen komt men in die periode tot eedsformules, gebaseerd op de goden en in sommige gevallen in de eerste plaats gewijd aan de dan vaak vergoddelijkte geestelijke heerser van zo'n rijk. Deze magische formule bestaat vandaag de dag nog, u zegt ook nog "Ik zweer bij God Almachtig", en dat zegt u niet voor niets, dat is nog uit die oude tijd. U roept op het ogenblik wanneer u een eed aflegt de toorn Gods over u af, zo u niet de waarheid zegt. Dat zetelt in dagen van lang voor het Romeinse recht.

Dan zien we een opvallende verandering. De staten zijn nu zo langzamerhand gevormd en de stammen worden vaak verenigd tot betrekkelijk grote volkeren.

Deze volkeren hebben begeerten die zij binnen hun eigen gebied niet kunnen voldoen en zij trekken uit met krijgslieden, met legers, om bepaalde gebieden te onderwerpen en te veroveren. Denkt u bv. maar weer - ik blijf maar in de bekende buurt - aan de Egyptenaren die o.a. naar Syrië hele veldtochten ondernamen met het doel om daar paarden meester te worden, die hele veldtochten, hele militaire expedities opzetten om steen te houwen in bepaalde steengroeven buiten eigen rijksgrenzen en die hele rooftochten hebben gehouden in Afrika, om op dergelijke wijze aan de houtsoorten te komen die ze begeerden en ook aan de reukstoffen. Dit nu brengt met zich mee dat er een leger nodig is. Een leger kan niet bestaan zonder discipline. Het is niet meer mogelijk algemene regels te stellen en deze over te laten aan de willekeur van interpretatie van het eerste het beste legerhoofd van een kleine afdeling, men moet nadrukkelijk vaststellen wat er eigenlijk gebeuren moet.

En zo vinden we dan in wetboeken o.a. dat hij die een slaaf doodt zonder reden, nietwaar, daarvoor een zoensom zal moeten betalen, dat hij die een slaaf steelt bv. een hand afgehakt wordt, dat iemand die als slaaf verkocht wordt, een bepaald merkteken te dragen zal krijgen, dat een slaaf die zijn meester op onheuse wijze bejegent bij herhaling - na veroordeling, let wel, dus niet de willekeur van de meester, ofschoon daar de slaaf, als de meester het wilde doen er meestal niet veel tegen in te brengen had, hoor, dus na gerechtelijke goedkeuring - o.a. de tong uitgetrokken kan worden eventueel, de ogen uitgestoken ofwel ontdaan van die ledematen waarmee de beledigende handeling werd gepleegd. Er wordt zelfs vastgesteld, als u onopzettelijk een andermans slaaf dood zou rijden of zou doden op andere wijze, wat voor vergoeding u verschuldigd bent, wat voor vergoeding u verschuldigd bent aan een vrij man, wanneer u een bepaald iets doet, hoe u een diefstal zult moeten boeten, hoe een bloedschuld uit de weg te ruimen is. Al deze dingen worden zeer nauwkeurig gereguleerd, en dit is niet te danken aan de behoeften van de burgerlijke maatschappij in de eerste plaats, maar wel in de militaire organisatie die door de vorsten van die dagen als het belangrijkste werd geacht. In sommige gebieden, o.a. in Indië, ontdekken wij dat de priesterlijke stand het klaar speelt zich van deze wetgeving uit te sluiten, ja zelfs zich daarboven te plaatsen.

Dit is echter in lang niet alle landen het geval en zelfs daar waar uitzonderingsposities voor het priesterdom worden geschapen, vinden wij nog zeer vaak aparte wetten, die ook voor hen toch een binding betekenen aan de gemeenschap. In deze periode wordt voor het eerst de wet een poging tot zekerstelling van het bezit in de gemeenschap en tevens ook een poging om de taak van een ieder en de verplichting van ieder in en tegenover de gemeenschap nauwkeurig te definiëren. Er wordt later zelfs precies vastgesteld wat voor tribuut er gegeven zal worden.

Zo komen wij dan tot een Grieks recht, een Grieks recht waarbij deze wetgeving inderdaad al buitengewoon ver gevorderd is en zeer nauwkeurig omschreven staat wat u wel en wat u niet mag doen, alles echter - let wel - nog steeds met een religieuze achtergrond, daar ontkomt u niet aan. Wanneer u hoort over de wetten van Sparta, waarbij de boer een zekere taak wordt toebedeeld, terwijl de krijgsman, de wapendrager - of hij nu boer is of niet - grote voorrechten geniet, dan is dit niet alleen het gevolg van een bepaalde politiek, maar het is ook het gevolg van een bepaalde levensfilosofie, men zou kunnen zeggen een religieuze beschouwing die op de achtergrond schuilt. Hetzelfde geldt voor Athene. Ook in Athene gebeuren veel dingen die eigenlijk vreemd zijn. Wij zien daar n.l. de democratie in een betrekkelijk zuivere vorm, waar een mens alleen geoordeeld kan worden door zijn gelijken. Wij zien daar allerhande gebruiken, maar steeds komt weer op de voorgrond, de goden. Wanneer het erom gaat om een tempel af te bouwen of een nieuwe oorlogsvloot aan te schaffen, dan komt het op een gegeven ogenblik zover dat op grond van de wetten aan de goden, eer niet mag worden onthouden.

En nu zijn die Atheners handige mensen, dus ze besluiten om een gedeelte van die vloot uit te rusten op kosten van de goden en alle buit die ze zullen maken te wijden aan de tempel. Misschien een niet algemeen bekend feit, maar een aardig staaltje van de Griekse mentaliteit uit die jaren toch.

We zien vandaar de Romeinen. De Romeinen zijn heersers over zeer grote gebieden, zij berusten helemaal op de hechtheid van hun legermacht, die vooral in latere jaren grotendeels bestaat uit vreemdelingen. Hier wordt nog een hechtere wetgeving noodzakelijk.

En daar zien we dan het Romeins recht geboren worden, dat vandaag de dag nog vaak zijn schaduw werpt over uw eigen wetgeving, ofschoon met de onveranderlijkheid van het recht meerdere malen sedertdien de hand werd gelicht en we pas in de laatste tijd kunnen zeggen dat de willekeur in het recht afneemt. Dat hoeft u niet met mij eens te zijn. Ik geef toe dat de volkswil soms verder schrijdt dan het recht toelaat, inderdaad, maar dit neemt niet weg dat uiteindelijk door het recht deze handelingen van de volkswil zullen worden gewraakt, onverschillig of de macht en het bestuur dit goedkeurt of niet. Het recht wordt reeds bij de Romeinen tot een praktisch onafhankelijk wezen. Veel willekeur is er mogelijk, wetten kunnen overtreden worden en men kan de groten niet te allen tijde daarvoor straffen, maar de wet blijft bestaan en, moge de overtreding plaatsvinden, men zal altijd verklaren - meestal wanneer daar voor de eigen persoon geen gevaar bij is, zoals menselijk is - dat die of die vorst, die of die veldheer, die of die publiek-geziene-man, dat lid van de Senaat, de wet heeft overtreden. En zo moeten we eigenlijk gaan tot het begin van uw eigen jaartelling, om een wet te vinden die gesteld wordt boven de persoon. Ook in deze wet vinden we weer terug de religieuze achtergrond.

Nu gaan we verder en dan komen we onwillekeurig terecht in de periode van de eerste Christenheid. Wij zien allereerst dat een keizer van Byzantium gebruik maakt van het Christendom om zijn wetten daarop te baseren. Dit is zuiver een kwestie van gebruik maken van. De wetten waren niet ingegeven door het Christendom, maar het Christendom moest dienen om die wetten te bevestigen. Wij zien dan verder hoe in de Christenheid zelf een voortdurende strijd over wetten ontstaat en hoeveel regels weer wijzen op een terugval naar het primitief religieuze in de wetgeving. Denkt u maar eens - als u een aardig voorbeeld wilt hebben - aan Karel de Grote en Widukind (Saksische hoofdman; Red.), de bekende legende, weet u wel, over die bekeringen daar, ofwel je buigt je in de naam des Heren in het water of je komt helemaal niet meer boven. Dus, wij zien in die periode ook wel degelijk weer het primitieve geloof overheersen en bepalend worden voor de wetten die niet meer redelijk zijn.

Maar dat duurt toch niet lang. Ofschoon we ook later te maken krijgen met een zuiver Germaans recht, moeten we toch opmerken dat de religieuze invloeden daarin voortdurend blijven bestaan, maar dat de overheersing van het geestelijke terugvalt.

Het komt zover dan ook dat het enige wapen dat de Pausen nog hebben - dat is vaak een heel scherp wapen - is de banvloek. Zij kunnen zich dus niet meer beroepen op hun geestelijke meerderheid om bestaande wetten of aangenomen regels te veranderen. Dit wordt natuurlijk

nog sterker wanneer we te maken krijgen met de revolutie, de godsdienstige revolutie die in zeer korte periode een aantal figuren op de voorgrond brengt waarvan sommigen zeer ruim denkend, anderen betrekkelijk bekrompen zijnde, een nieuw Evangelie brengen aan de mensheid, d.w.z. het oude Evangelie, maar nu ontdaan, van franje.

In die periode kunnen we spreken over een ongeveer vijftigtal profeten die binnen dertig jaar na elkaar opstaan. Enkelen daarvan bereiken wereldfaam en stichten werkelijk een nieuwe religieuze richting, anderen gaan onder.

Voordat we ons echter bezig gaan houden met de ontwikkeling nadien, zou het verstandig zijn nog even een ander soort wetgeving, die ook lange tijd toch wel machtig is geweest, te bezien. En nu denk ik hier aan de Nomaden-wetgeving zoals o.a. Dzjengis Khan die heeft gebracht, zoals zijn opvolgers ook deze brachten.

Hierbij is n.l. ook weer een opmerkelijk feit te constateren. Het begin van deze wetgeving is uitdrukkelijk dat - gewoonterecht - gebaseerd vaak op religieuze, semireligieuze gronden, dus primitief. Nadat echter Dzjengis Khan in aanraking komt met de zogenaamde priester-koning Johannes - een vorst van een betrekkelijk vreedzaam rijk, die later overigens om zal komen wanneer hij zich verzet heeft en verbonden heeft met de tegenstanders van Dzjengis Khan - vinden wij eigenaardig genoeg hoe toch enkele Christelijke begrippen insluipen in deze wetgeving. Voor de rest doet het een beetje denken aan in de laatste tijd weer herleefde gedachte: ieder mens heeft voor het hoofd van de staat alles te offeren.

En nu moet u niet denken dat dit zo'n klein beetje is. Dzjengis Khan die speelt het heel rustig klaar om op een gegeven ogenblik een veldheer te roepen die een half werelddeel van hem af zit en dat in een periode waarin er niets anders te vinden is dan paarden, paardenvervoer, dat is de snelste methode. En zo'n veldheer die zal dan ook heel rustig drie á vier maanden reizen om een half uur audiëntie te hebben en dan weer heel rustig teruggaan naar zijn eigen plaats, zonder dat hij zich daartegen verzet. Volkomen afhankelijkheid en volkomen superioriteit van de wensen van het staatshoofd. Dan verder: een ieder heeft zich op te offeren voor de gemeenschap. De doodsverachting van deze Aziatische Nomaden is heus niet alleen maar hun woeste moed, maar is zeer zeker ook hun wetgeving waarin ze worden grootgebracht. U zult later begrijpen waarom ik dit naar voren breng, want we zullen in de moderne wetgeving verschillende malen deze trekjes van Dzjengis Khan terugvinden.

Ondertussen is het verstandig om weer even terug te stappen in de Middeleeuwen en we ontdekken dan dat in deze periode de wetgeving wederom een verandering ondergaat.

Waren tot op heden de vorsten alleen de machtigen, langzaam maar zeker neemt de handel toe en wordt zeer machtig. Denkt u aan de ontwikkeling van de Hanzebond, denkt u aan uw eigen geschiedenis, waarin de koopmansstand uiteindelijk het rustig opneemt tegen alle graven en dergelijke, nietwaar, als u alleen denkt aan de geschiedenis van de stad Amsterdam dan heeft u daar een aardig voorbeeld. Deze nu gaan voor hun eigen handel en hun eigen zekerheid allerhande wetten stellen. Deze wetten dus zijn van zuiver burgerlijk karakter, maar zij worden daarbij geremd aan de ene kant, bevorderd aan de andere kant door de Bijbel. Hierdoor wordt het mogelijk dat hun recht in die dagen reeds weer de merktekenen draagt van het oude recht, zoals dat zo lang heeft bestaan en het Romeinse recht ook in die dagen al van groot belang te achten is. Wij zien dan een tijdje later hoe het volk aan de regering gaat komen. Wanneer het volk aan de regering komt, ontaardt dit in een wetteloosheid en een bandeloosheid die eerst met moeite weer aan wetten gebonden kan worden. Maar wij zien dan dat juist het oude straffe militaire recht volledig moet herleven.

Nu ligt dat ook in overeenstemming met het staatshoofd van die tijd, hij was ook militair en moest dus zijn wetgeving en zijn regels noodzakelijkerwijze hoofdzakelijk militairement opvatten. Ondertussen kan ook hij geen afstand doen van het ceremonieel, evenmin als het volk afstand kon doen van God, en God verwerpende, onmiddellijk creëerde de Godin van de Vrijheid en de Godin van de Rede.

Het is opmerkelijk te zien hoe de invloed van het volk - wanneer de grote heerser, die alles bij elkaar getrokken heeft, van het toneel verdwijnt - sterk toeneemt. De wetgeving wordt gericht meer en meer niet slechts op het definiëren van plichten van lagere en de verplichtingen aan de hogere standen, die daarmee de hand konden lichten, maar van een algemene zekerheid.

De wetgeving is zuiver gericht in de jaren 1800-1900 op het verschaffen van een sociale zekerheid, een zekerheid waardoor men precies weet waar men aan toe is, waarbij niet meer de willekeur van een enkeling nadeel kan berokkenen aan een ander, zonder dat daartegenover een strafmaatregel staat. Ook hier blijft nog steeds in het recht sterk naar voren komen

de religieuze opvatting. En wanneer wij uw grondwet, ik zou moeten zeggen uw nog niet gereviseerde grondwet - om een voorbeeld te noemen - onder de loep nemen, dan zou daaruit te distilleren zijn dat onder deze rechtskundige taal verborgen zit een sterk Christelijk religieus sentiment. Wij kunnen verder gaan en zeggen dat dit nog nooit uit het recht is weggevallen, ja sterker, dat niet alleen het Christelijk element, maar ook het magisch element in het recht is gehandhaafd tot in deze dagen.

Wanneer we echter andere volkeren bezien, dan valt het op dat maatregelen die zeer zeker niet Christelijk zijn, maar die veel doen terugdenken aan magie, plotseling rijzen in andere landen. Wij zien bv. de overigens praktisch niet te winnen strijd voor het z.g. Germaanse ras, aanleiding geven tot een aantal maatregelen die wettelijk zeer heidens zijn - ze zijn niet Christelijk - maar die gelijktijdig ook een soort bezwering vormen en een sterk magische inslag hebben. Dit zult u heel sterk zien in het Derde Rijk van Hitler, maar u zult het ook sterk zien in de wetten die gecreëerd werden in de Sovjet-Unie in de jaren '24-'25. Men mag God misschien verwerpen maar het blijkt onmogelijk uit de wetgeving het Goddelijk principe en de magische kracht en bezwering, die het begin van alle wet zijn, te bannen. Het is zeer interessant om dit verloop te zien, het is nog interessanter om te zien hoe oude Nomaden-wetten plotseling opleven in Rusland, hoe zij verwrongen en vervormd en verbogen worden totdat slechts de kenner, nauwkeurig beschouwend, de oude eenvoudige zin daar nog onder terugvindt.

Men heeft voor de namen van goden andere namen gesubstitueerd, maar het religieuze karakter is behouden gebleven. Waar men ook gaat op de wereld, onverschillig of men komt in wat men noemt een dictatuurstaat, of men komt in wat men noemt een democratie, of men komt in een staat die - zuiver handelsstaat zijnde - alleen op de handel gericht is, of komt in een staat die op militaire leest geschoeid is, de wet blijkt altijd weer te zijn hetzelfde wat eigenlijk Mozes ook reeds gaf aan het volk van Israël, een wet die in twee tafelen te verdelen is. De eerste tafel is die van het principe. Zij is ondanks haar termen te allen tijde magisch-religieus ingesteld, zij gaat uit van principes en bekommert zich niet om de werkelijkheid.

En op de tweede tafel daar zien we de meer te variëren wetsartikelen, die voortdurend aangepast worden aan de behoeften en omstandigheden van het ogenblik.

Wij zien hoe in al deze landen rechtspleging een magische betekenis blijft hebben, kortom, wij zien hoe de moderne mens niets anders heeft gedaan dan de oude wetten handhaven.

En hoe komt het dan dat uw wetgeving van deze dagen, waarin - dat geef ik onmiddellijk toe - nog veel hiaten zullen zijn, zo uitdrukkelijk veel rechtvaardiger en beter is dan de oorspronkelijke wetgeving, de eerste maatregel die werd genomen? Wel dat zal ik u vertellen: omdat geen wetboek en geen wet - in het begin of in deze tijd - kracht kan hebben, wanneer niet het bewustzijn van allen die aan de wet onderworpen zijn, deze wet steunen.

Eén misdadiger in een groep van honderd kan zich niet aan de wet onttrekken, de wet blijft bestaan, één rechtvaardige in een groep van honderd en de wet verandert. Begrijpt u wat ik bedoel? Wanneer wij nu de wetgeving door alle jaren willen volgen, dan zien wij het zeer geruststellende feit dat blijkens de wetten door de eeuwen uitgevaardigd, de mens ondanks zijn vaak magische instelling, ondanks zijn poging om religie en recht in burgerlijke zin tot eenheid te maken, toch altijd wordt geleid door zijn eigen bewustzijn van de Goddelijke wetmatigheid. En nu weet ik wel, dat wanneer ik ga spreken over de Goddelijke wetten, men mij voor zou kunnen werpen dat bv. de wet van de causaliteit niet bewezen is, ja zelfs dat er vele bewijzen tegen haar bestaan, of schijnbare bewijzen, dat andere wetten gebleken zijn geen wetten te zijn, d.w.z. een zo onnoemelijk aantal varianten mogelijk maken dat niet meer van één strikte lijn is te spreken, maar God heeft in elk mens ingeplant een bewustzijn van goed en kwaad, dat is niet alleen afhankelijk van de maatschappij.

God heeft in elke mens gegeven een licht dat hem in staat stelt om eigen daden te beoordelen. En die wetgeving heeft - ondanks misschien haar zware prikkel zo hier en daar - die door sommigen van u onrechtmatig wordt genoemd, nog steeds het ideaal tot uitdrukking weten te brengen, steeds sterker, steeds beter geformuleerd. En zo kunnen wij zeggen: mensheid, ook uw wetten - door alle eeuwen heen - zijn zeker een spiegel van uw falen, maar vooral een spiegel van de belofte die in u schuilt, het ideaal dat u voor ogen zweeft.

En daarmee, vrienden, heb ik dan dit onderwerp beëindigd. Zijn daarover nog opmerkingen te maken of vragen te stellen?

Vraag: In de Babylonische geschiedenis wordt toch de grootste en ook de meest hoogstaande vorst Hammurabi de eerste wetgever van de wereld genoemd, waarna alle verdere wetten gevolgd zijn?

Antwoord: De oude geschiedenis zegt wel meer wat niet waar is.

Reactie: U zegt: één van de voornaamste wetten is die van Dzjengis Khan.

Antwoord: Dat is één van de voornaamste wetten die vandaag de dag nog kenbaar zijn, nog bewaard zijn, maar vergeet u niet dat er veel steden verborgen liggen, misschien onder uw moderne steden, misschien in het zand van de woestijn, en dat al die steden hun wetten hebben gehad, dat voordat er steden op de wereld waren - steden zoals u die kent of dorpen - er mensen geleefd hebben in grote gemeenschappen in holen en dat degene die de moeite neemt om hun leven na te gaan, zal ontdekken dat ook bij hen uitgesproken wetten bestonden. Wij behoeven dus de wet niet te beoordelen naar wat thans bekend is daaromtrent. Wanneer dat het geval is dan zouden we ons ook zeker met de wetten van Tseuchon bezig moeten houden, dan zouden we ons met al die geslachten uit Syrië en Perzië - waarvan de wetten zijn overgeleverd en die vaak ingehouwen zijn in tafelen op de rotsen - bezig moeten houden. Maar dit zou ons te ver voeren. Wat we hebben willen vaststellen hier is dit: er is altijd een wet geweest, van het begin af aan, vanaf het ogenblik dat het recht van de sterkste niet meer alle recht betekende, en dat deze wet zich ontwikkeld heeft door de tijden tot wat u thans kent als wet. Mijn bedoeling was erop te wijzen in de eerste plaats dat dit recht - hoe men er ook over mag oordelen - verbeterd is, dat dit recht met al zijn omslachtige taal, met al zijn voorbehoud, met al zijn omslachtigheid, toch altijd in zich spiegelt het ideaal van de mens, en het ideaal van de mens is absolute harmonie en vrede.

Ze geeft uitdrukking aan het vertrouwen van de mensheid tegenover de mensheid, zeker, maar aan de andere kant drukt zij toch uit haar ideaal, en dit ideaal daar ging het mij eigenlijk om. Is dit voldoende voor u?

Nu vrienden, als er verder niets meer te spreken is voor mij, dan geef ik nog het woord over aan de tweede spreker, die een onderwerp van uw eigen keuze voor u behandelen zal. Ik dank u ondertussen voor uw aandacht en wens u een goedenavond.

DE DRACONIDEN

Goedenavond vrienden.

Vertelt u maar eens, waar hebben we het over vanavond met elkaar? Geen onderwerp bij de hand. Maar duizenden aan de kant.

Vraag: Zou u ons wat willen vertellen over de komende Draconiden van vanavond?

Spreker: Over de komende Draconiden, ja. Nu, ik ben er nog niet zo helemaal van overtuigd - om eerlijk te zijn - dat ze nu uitgerekend vanavond komen, hoor, dat moet ik erbij zeggen. Ik denk. dat ze nog wel enkele uren vertraging hebben. Ik weet het niet zeker, want de grote versnelling die ze bij de aarde krijgen zou het op kunnen heffen, maar ik geloof het niet.

Kijk eens, met de Draconiden en met een hele hoop andere meteorieten-zwermen daar gaat het eigenlijk zo: oorspronkelijk zijn ze één geheel, soms zijn zij een deel van de kern van een komeet en zij komen in een bepaalde baan in beweging. Hoe gebeurt dat? Wel, onverschillig of het een komeet is of een planeet, ze bewegen zich in een bepaalde baan door de ruimte, verbrokkelt die zaak nu - dan beginnen we maar met het planeetje - dan zullen er wel een hele hoop kleine brokjes bij zijn, u weet wel, van die knikkertjes en van die vuiltjes die je in je oog zou kunnen krijgen, van die grootte af tot misschien een flinke vuist toe.

Die dingen hebben een betrekkelijk kleine massa en daardoor zijn ze voor aantrekking door andere hemellichamen meer vatbaar dan normaal. Stel u nu eens voor dat er een of andere behoorlijke brok van doodgewoon dood steen - hoeft niets meer te zijn - door zo'n zwerm heengaat, wat gebeurt er dan? Die grote brokken trekken er zich niet veel van aan, ze buigen een klein eindje in hun baan, maar die kleintjes die worden meegezogen.

Nu hebben ze minder massa dan dat grote ding en daarom heb je grote kans dat het grote ding ze een heel eind vooruit loopt. Maar wat doen die kleintjes? Ze hebben nu eenmaal een nieuwe richting ingeslagen, ze blijven bewegen, totdat ze toevallig weer eens in de buurt komen van een veld dat zo sterk is dat het hun eigen snelheid voldoende afremt om hun baan weer te veranderen, door afbuiging of door directe aantrekking. Dat is zo één van die dingen die je kunt hebben dus bij meteorieten. Nu is hier toevallig bij die Draconiden, waar u het over

heeft, geen sprake van zo'n vorm. Er zijn misschien wel een paar van die verdwaalde knikkers, die ergens anders, ik zou haast zeggen uitgestoten zijn, zo in het voorbijvliegen, maar het grootste gedeelte dat behoort tot de oorspronkelijke kop van een komeet.

Wat is dus het geval met zo'n komeet? Wel, dat goede ding dat heeft een enorme snelheid en die is wel zo groot dat z'n gasvormige atmosfeer - die vaak een behoorlijk hoge temperatuur heeft - heel wat hoger dan dat u er een eitje op zou kunnen bakken, hoor, dat zijn soms van die halve zonnetemperaturen zelfs, dat zo'n ding daar met een reuze snelheid zich beweegt.

Komt er nu een aantrekkingskracht, dan zie je weer dat de lichtste delen van zo'n beestje het eerst worden aangetrokken. Resultaat: een komeet heeft een staart, maar als die staart nu regelmatig dan de ene kant uit wordt getrokken en dan de andere kant, ja, wat gebeurt er dan, de warmte van die kern die zit er niet meer bij in de buurt, dus het koelt een beetje af, er gaat wat van verloren. Ja, en wat moet er dan gebeuren? Dan gaat daar zo'n deeltje misschien stollen, het kan, want er zijn vaak metaalgassen bij. En dan hebben we al een kleine meteoriet die, omdat hij uit die komeet is voortgekomen, ongeveer dezelfde baan volgt, verder voltrekt. Het kan ook wel eens zijn dat door het voortdurend afgeven van de gemakkelijkst te vergassen delen de kop - die over het algemeen van zo'n komeet nu niet zo buitengewoon groot is - erg los en brokkelig van structuur wordt. Ja, en als zo'n arm beestje dan in de buurt komt van een sterke aantrekkingskracht, dan kan het wel eens gebeuren dat een deeltje van die kop - dus van het eigen lichaam ook weer - vertraagd wordt. Dat is allemaal heel aardig.

Nu is dat bij die Draconiden wel zo gegaan dat het grootste gedeelte eigenlijk bestaat uit metaalslak, d.w.z. dat is dus gasvormig metaal dat afgekoeld is, een kleiner gedeelte is verval uit deze kop. Daardoor kennen we dan ook eigenlijk niet één zwerm, zoals men foutievelijk wel eens aan zou willen geven, maar we kennen een drietal zwerpjes, die ten opzichte van elkaar ook nog weer een heel klein en gering verschilletje in snelheid hebben.

Deze zwerpjes ontlopen elkaar niet zo buitengewoon veel en draaien in een bepaalde richting om die aarde heen. Wat gebeurt er nu? Die kleine dingen die hebben lang zoveel niet over zichzelf te zeggen, als deze komeet over zichzelf te zeggen heeft. Ja, dan komt daar die grote aarde en die geeft daar een sjor aan, en wat gebeurt er? Ze buigen af, dus de Draconiden hebben niet meer dezelfde baan die de oorspronkelijke komeet had. Er is een aanmerkelijk baanverschil zelfs.

Wat gebeurt er verder? Ze kunnen, onverschillig wat voor een bocht of boog bestrijken, maar ze komen altijd weer zó terug, dat ze de oorspronkelijke baan van deze komeet moeten snijden. Wanneer de aantrekking zó is dat een grote afbuiging plaatsvindt - zoals hier het geval is geweest - dan krijgen we zelfs te doen met een ellipsvormige baan, waarvan één van de zijden praktisch samenvalt met de grotere ellips die door die komeet wordt beschreven.

Nu ja, en dan hebben we dat zo ongeveer bekeken. Nu komen die dingen niet altijd even dicht bij de aarde, maar u moet denken: de aarde staat ook niet stil, maar die rent wat zij rennen kan om binnen de 365 dagen daar te zijn waar zij begonnen is. Zou het nu toevallig zijn dat en die komeet en deze steentjes, nietwaar, metaalslakjes, toevallig vlak bij elkaar zouden komen, dan bestaat de mogelijkheid dat deze meegezogen worden door die komeet en voor een gedeelte daarin tijdelijk weer worden opgenomen, zelfs eventueel de kop versterken, maar we krijgen dan een hogere hitte-uitstraling, een grotere staart en ook weer een veel groter verval. Je zou zeggen, het is winst voor zo'n komeet, maar dat is niet waar.

In de praktijk betekent het dat hij veel sneller uitblust, weer sneller zijn krachten kwijtraakt. Het kan natuurlijk ook gebeuren dat het niet de komeet is die ze tegen het lijf loopt, maar dat toevallig die goede dikbuikige aarde daar staat op het ogenblik dat al die kleine steentjes daar eraan komen. En ja, ze zijn gevoelig voor de aantrekkingskracht van de aarde, dus zeggen ze: we gaan beneden een kijkje nemen. Nu, de meeste die bedenken zich en die kiezen een soort raaklijn die wel nog door de Ionosfeer, soms zelfs nog door de Troposfeer heengaan, dus ze kunnen zelfs helemaal de Stratosfeer doorslaan. Maar ja, wat krijg je dan weer?

Wrijving, hitte, gas, pff, weg. Behalve wanneer er zo'n knots van een kei aan komt draven, natuurlijk, die daar eventjes met een zeer kleine baanhoek naar het aardoppervlak daalt, die maakt een boogvormige lijn. En ja, als je die toevallig op je hoofd zou krijgen, dan is er niet veel anders meer te doen dan de verzekering en het begrafenisfonds te waarschuwen, maar dat gebeurt maar heel zelden, want dan moet je stukjes hebben die toch wel een kinderhoofdje groot zijn. Zo is bij zo'n Draconiden-regen dus niet uitgesloten dat er zo hier en daar een paar brokjes ook de aarde bereiken, maar aangezien de aarde voor 2/3 uit water en 1/3 uit land bestaat, heb je grote kans dat al die stukjes - heel logisch en nuchtertjes -

onderduiken om daar tot het eind van de tijden heel rustig in de boezem van een of andere oceaan te vertoeven. Een enkeling zal misschien het land raken, de meeste die raken niet zo dicht in de aardatmosfeer, blijven vaak heel ver boven, en dat kan een aardig eindje zijn, dat kan praktisch tot 1000 km toe zijn. Dan gaan ze daar door en dan hebben ze toch alweer voldoende gasdeeltjes die ze ontmoeten om tot gloeiing te komen.

En dan bekijkt u dat en dan zegt u: een vallende ster. En als u bijgelovig bent doet u een wens, maar denk erom dat u dat niet tegen een ander zegt, want anders dan komt hij zeker niet uit. Zo, dat is alles wat ik er op het ogenblik vanaf weet zo gauw.

Wilt u nog meer inlichtingen hebben, nu ja, dan zou ik ze voor u aan moeten vragen en dan zal de "vragenrubriek" ze wel beantwoorden. "Nu" - zoals de recensent zei - "geen commentaar". Iemand anders nog commentaar? Niet, nu dan wil ik maar één ding vertellen.

Als u eens bekijkt hoeveel vallende sterren er in de loop van de tijd gezien zijn aan alle kanten van de aarde, dan mogen al die aardbewoners toch wel heel blij zijn dat ze leven op de bodem van een luchtcoëaan. Ja, u denkt, de visjes die leven op de bodem van de oceaan, maar als er nu eens iemand zou komen die niet aan lucht gewend was, die zou zeggen: in die dikke atmosfeer zwemmen daar allerhande kleine kriebelige wezentjes.

Maar hoe goed is dat eigenlijk niet bezien, want als die mensheid niet beschermd was door die dikke atmosfeer, dan zou ze doodgewoon doodgegooid worden uit het heelal. Begrijpt u? (band loop af waardoor een paar woorden worden gemist).

VRAGENRUBRIEK

Goedenavond vrienden.

Ik mag voor u vanavond de "vragenrubriek" behandelen. Zuiver persoonlijke vragen kunnen niet beantwoord worden, andere zover onze kennis reikt of wij personen met kennis kunnen bereiken binnen de tijd, staande voor de rubriek. Gaat uw gang.

Vraag: Wat is uw mening over het voor en het tegen van seksuele omgang buiten het huwelijk:

- a. voor niet-huwbare vrouwen, dus die van 12 tot en met 15 jaar,
- b. wel-huwbare vrouwen, dus die vanaf 16 jaar en ouder.

Hoe dient de ouder of opvoeder deze aangelegenheid te behandelen?

Welke zijn de factoren met welke moet worden rekening gehouden en wel:

- a. die, welke zijn gelegen in het wezen van de jonge vrouw.
- b. die, welke zijn gelegen in de maatschappij?

Antwoord: Over het algemeen kunnen wij zeggen dat seksuele omgang buiten het huwelijk maatschappelijk enige nadelen vertoont. Wanneer dit gebeurt bij die vrouwen en meisjes die nog niet de volledige rijpheid bereikt hebben, dan is dit o.i. zeer afkeurenswaardig, immers de gebeurtenis op zichzelf kan door het meisje zelf veelal alleen verlangd worden uit nieuwsgierigheid. Het zou dan wijzen op een ongezonde opvoeding, waarbij een onvoldoende voorlichting werd gegeven of een verkeerde voorlichting. Verder zou het te wijten zijn aan een verleiding door iemand van het andere geslacht of in het ongunstigste geval door exploitatie van deze kinderlijkheid door iemand van het eigen of het andere geslacht.

Deze gevallen zijn van zodanige aard dat ik het laatste verder niet eens meen te behoeven behandelen. Dit lijkt mij de meest intens gemene daad die men tegenover een jong mens kan stellen. Ten aanzien van de verleiding geloof ik, dat het de taak van opvoeders en ouders is om een te vroege overgave te vermijden. Zij moeten in dit geval dus zo nodig zelfs scherp ingrijpen. Dit zal misschien enige wrok tot stand brengen, maar beter dit dan dat een ongevormd vrouwelijk kind te vroeg wordt gewekt tot het seksuele leven, immers hierdoor kan ontstaan een ongewenst vroege neiging tot overmatige seksuele bevrediging, welke dan ook in een huwelijk met iemand van gelijke of ongelijke of bijna gelijke leeftijd praktisch niet voldaan kan worden. In een dergelijk geval is een ongelukkig huwelijk meestal wel verzekerd, tenzij dit wordt gesloten op veel latere leeftijd, ik denk hier aan 45 tot 50 jaar.

Dan verder is het van belang er op te letten dat bij onrijpheid – u merkt ik spreek hier niet van een leeftijdsgrens, die leeftijdsgrens geldt voor uw land, zal voor andere landen anders liggen - maar dat het vroegtijdig seksuele verkeer bovendien voor het nageslacht enige onaangenaamheden mee kan brengen. Dit laatste lijkt mij dus absoluut niet verantwoord.

Waar het rijp vrouwelijk wezen komt tot een buitenechtelijke overgave aan iemand van de andere sekse mogen wij over het algemeen dit stellen: de seksuele drift is in de mens normaal, wanneer zij gewekt is bestaat er behoefte aan bevrediging die niet te allen tijde zonder schade voor de gezondheid kan worden onderdrukt. Het is belangrijk er rekening mee te houden dat over het algemeen dit voor het vrouwelijk wezen gemakkelijker draagbaar is dan voor de man, op grond van de verschillende geschapenheid, seksueel gezien een ander temperament dus. Wij zouden dan het volgende op kunnen merken: wanneer de overgave buitenechtelijk plaatsvindt op grond van innige genegenheid of liefde - zelfs wanneer die niet voert tot een huwelijk - mag zij niet te zwaar verweten worden.

Men houdt er echter rekening mee dat een kind of een jonge vrouw die tot een dergelijk gedrag overgaat zeer zeker ook de consequenties moet kennen. Deze consequenties dienen haar onder het oog gebracht te worden. Verder meen ik dat, tenzij veel en korte verhoudingen elkaar regelmatig opvolgen, hier het ouderlijk gezag niet al te sterk hoeft in te grijpen.

Ik zou verder op willen merken dat het beter is dat - ondanks het verwekken van nageslacht - geen huwelijk plaatsvindt wanneer de beide partners van de geslachtsdaad elkaar niet sympathiek zijn, elkaar niet aanvullen.

De psychologische factor, die vooral bij de jongere vrouw meespeelt is deze: zij wenst zich een zekere vrijheid. Wanneer de ouders deze vrijheid niet schenken in voldoende mate, zal zij ertoe komen zich over te geven in de illusie hierdoor de gewenste vrijheid te verwerven.

De desillusie die daarop meestal volgt kan dan leiden tot een gedrag dat niet meer met een vrouwelijke waardigheid in overeenstemming te brengen is. De verdere psychologische ondergrond die wij ook niet uit het oog moeten verliezen is deze: heeft de maatschappij het huwelijk gemaakt tot een contract en de kerk tot een sacrament, dit is niet bepalend of van invloed voor hartstocht en menselijke genegenheid. Waar hartstocht de boventoon voert, zouden de ouders zeer zeker moeten zorgen dat hier een beperking intreedt.

Absolute onderdrukking zou ertoe kunnen leiden dat bij de eerste zelfstandigheid deze hartstocht volledig wordt uitgeleefd, iets wat wederom deze vrouw minder geschikt maakt voor een huwelijk en zeer waarschijnlijk haar leven tot ver in het dertigste jaar blijft beïnvloeden. Wanneer er sprake is van genegenheid, is deze genegenheid toch uiteindelijk van groter belang dan het sociale contract dat tussen de partners wordt gesloten.

Het is niet de taak van de ouders in deze het buitenechtelijk verkeer absoluut te verhinderen, maar het is hun taak te zorgen dat deze innig gemeende buitenechtelijke verhouding zo spoedig mogelijk wordt omgezet in een wettige echtelijke verhouding. De overgave is over het algemeen psychologisch niet nadelig indien zij gebeurt werkelijk uit wat men noemt "liefde", dus een grote genegenheid voor een persoon, gepaard gaande met een gezonde hartstocht. Indien alleen uit genegenheid zonder hartstocht een man ontvangen wordt, kunnen wij spreken van een over het algemeen zeer nadelige uitwerking psychologisch, die ertoe kan leiden dat de vrouw haar seksuele neigingen sterk gaat onderschatten en onderdrukken, iets wat op de latere jaren grote bezwaren met zich mee pleegt te brengen. Ik hoop dat ik hiermee deze vraag voldoende behandeld heb. Ik ben mij echter bewust dat hierover nog veel meer te zeggen zou zijn.

Vraag: Wat is uw mening over het gebruik van Kalazotin bij carcinoom?

Antwoord: Kort gezegd, veel vertrouwen zou ik er niet in hebben, daar de te bereiken resultaten weliswaar vaak spectaculair maar zelden volledig zullen zijn.

Ik hoop dat dit antwoord voldoende is.

Vraag: Ik zou graag weten wat bedoeld wordt met "spectaculair".

Antwoord: Dat wil zeggen: uiterlijke resultaten die niet door de innerlijke balans worden gewettigd, waarbij dus storingen blijven voortbestaan, storingen worden opgewekt, waarbij dus de uiterlijke genezingsvorm niet identiek is aan een volledig genezingsproces inwendig. Het is overigens een euvel dat bij zeer vele moderne geneesmiddelen ook pleegt voor te komen. Men geneest wel de kwaal, maar verstoort tevens zozeer het inwendige evenwicht, dat

andere kwalen daaruit het gevolg zijn, of men onderdrukt de kwaal, in welk geval zij inwendig nog schadelijk kan blijven en weer onverwachts tot uitbarsting kan komen.

Vraag: a. Vanaf de oudheid kent men de 5 elementen n.l. aarde, water, vuur, lucht, ether. Hoe is men daartoe gekomen, zulks ook bezien vanuit het standpunt van de huidige fysisch-chemische begrippen?

b. Hoe is uit bovengenoemd standpunt te verklaren het z.g. stof-vorm aannemen van een gedachte, alsook het z.g. uit het lichaam treden van de geest (mayavirupa)?

c. Zijn u ook Yogi's bekend die tot dergelijke handelingen in staat zijn, of alleen z.g. adepten.

d. Zou u ons ook nog wat willen vertellen omtrent de gebieden van wezens zoals aardmannetjes, waternimfen, vuurgeesten, feeën, wolkengeesten enz.?

Antwoord: Een uitgebreid onderwerp voor een rubriek waarin men kort moet zijn.

Het aannemen van water, aarde, vuur en lucht - in deze volgorde - als elementen, lijkt verklaarbaar genoeg. Bij het niet onderscheiden van de elementaire stoffen waren dit de verschijningsvormen die zich het sterkst voordeden, die zich als het ware aan het bewustzijn opdrongen. Echter men moet lucht niet verstaan als luchtgas maar luchtwind. Luchtgeesten zijn stormgeesten en niet geesten die in een bepaald gas wonen.

Het werd noodzakelijk hieraan toe te voegen ether, omdat een aantal levensverschijnselen zich voordeden die men zonder meer niet verklaren kon. Men kwam tot het aannemen van een etherische stof die alles doordringt en daarin van grote kracht is. Dit primitieve standpunt blijkt later bevestigd te worden, waar men heden geloof ik ook zelfs al in de fysica zover komt dat men aanneemt een bepaalde grondkracht, die voor elke vorm gelijkelijk optreedt.

Ofschoon men reeds het atoom gesplitst heeft en reeds erkend dat er een dertig deeltjes van verschillende vorm, kleiner dan het atoom, bestaan, erkent men ook tevens dat het mogelijk is dat deze alle uit dezelfde bouwsteen zijn opgebouwd. Hierdoor komt men tot de ether of wereldether.

Wanneer nu de gedachte vormgevend wordt, verdicht zij als het ware deze wereldether en bouwt dus uit de primitieve grondstof op de grovere bouwstenen, de atomen, die dan in de gewenste samenstelling gedwongen worden in het te scheppen voorwerp. Dit scheppen met de gedachte komt op aarde zeer zelden voor, het is echter inderdaad sommige adepten gelukt en er zijn ook Yogi's, niet-adepten, die zich specialiserende juist op deze materie, daarmee resultaten hebben behaald. Deze resultaten zijn echter niet zo buitengewoon verbluffend als men wel eens voor wil geven. Ik zou daar aan toe kunnen voegen dat dit element ether niet te beschouwen is als een bewoond gebied, de ether wordt dus niet bewoond, maar verschillende materiële vormen die uit deze kracht zijn opgebouwd, kennen wezens die hun lot daarmee verbonden hebben. Als zodanig bestaan er inderdaad wat u zou noemen aardmannetjes, ofschoon ze heus niet altijd wit gebaard en puntmuts dragend behoeven te zijn.

Zij zijn de geesten die zich aan de aarde, aan de gesteenten verbonden voelen. Zij kunnen zich soms losmaken van de directe gebondenheid daaraan en dus zekere ervaring buiten hun eigenlijk stoffelijk zijn verwerven - zij treden dan op als kleine geesten en elementalen - maar zijn over het algemeen gebonden aan een bepaald stuk grond, zij kunnen niet verhuizen. Hetzelfde geldt voor water- en luchtgeesten. Ook zij zijn gebonden aan bepaalde bronnen, bepaalde omgeving en leven dan daar uit het element waarmee zij zichzelf één voelen.

Ook voor de luchtgeest is hetzelfde toepasselijk. De vuurgeest bestaat evenzeer, ofschoon zij zich niet direct in een haardvuur uiten zal, maar over het algemeen slechts daar waar een natuurlijke vuurbron gedurende langere tijd een vuur onderhoudt. Ik hoop dat deze korte uiteenzetting de vragensteller althans enigszins bevredigen zal.

Vraag: Mag ik even een toevoeging vragen? Else Parker schreef in een van haar boeken dat deze geestjes wel eens mensen ten nutte kunnen zijn en dat de mens dan aan zo'n elementaal geestje kan zeggen: "ik beloof je dat je later een menselijke ziel krijgt" en dat zo'n elementaaltje dan werkelijk grote diensten kan bewijzen en heel ondeugend kan worden als het merkt dat het eigenlijk is beetgenomen. Wat is daar eigenlijk van waar?

Antwoord: Wat waar is, is dit. Wanneer men een aantal, bij voorkeur luchtgeesten - daar deze gemakkelijker te verplaatsen zijn - aan zijn wil onderwerpt kan men deze, evenals primitievere dieren, africhten tot het verrichten van bepaalde diensten. Men zal echter aan een natuurgeest nooit meerdere diensten gelijktijdig op kunnen dragen, noch verwachten dat zij meer dan één

ten hoogste drie functies naar behoren voortdurend vervullen. Het is dus inderdaad mogelijk dat natuurgeesten de mens zekere diensten bewijzen. Hier mag echter bijgevoegd worden dat de belofte van een ziel voor deze wezens eerder naar de sagenwereld is te verwijzen.

Wanneer zij tot het bewustzijn komen dat zij een ziel kunnen hebben, maken zij zich zelfstandig en zijn zij er zich binnenkort van bewust een ziel te hebben en zijn dan zeker niet meer te verleiden met dergelijke diensten, om dergelijke slavenarbeid voor een schepsel te verrichten. Zij voelen zich dan niet bij de neus genomen, maar zij zijn bewust van hun onafhankelijkheid en proberen deze dan zeer vaak aan hun vroegere opdrachtgever en heerser te bewijzen, wat u dan kwajongensstreken noemt. Ik hoop dat dit voldoende is.

Vraag: Staat de geest van een mens gedeeltelijk buiten zich wanneer het lichaam vroegtijdig overlijdt?

Antwoord: Wanneer ik deze vraag goed begrijp dan moet ik zeggen: nee. De leeftijd van een mens na de eerste ademhaling en eerste kreet is van geen belang. Wanneer de eerste ademhaling plaatsgevonden heeft, is de geest aan een mens gebonden in het normaal lichamenlijk verband. Voldoende?

Vraag: Wanneer men een visioen ziet, hetzij kleuren of andere voorkomende gezichten, hoe kan men dan uit zichzelf hier de betekenis van begrijpen?

Onlangs ontmoette ik iemand die visioenen heeft die werkelijk uitkomen. Wat is hiervan de betekenis, waarschuwing of voorspelling? Een ongeluk dat hemzelf is overkomen had hij als visioen gezien, maar hij heeft het toch niet kunnen voorkomen.

Antwoord: Mag ik allereerst de tweede vraag beantwoorden?

Waar u buiten uw normale lichamenlijke vermogens bepaalde psychische vermogens bezit, is het voor u mogelijk met uzelf in verband staande gebeurtenissen te voorzien over de duur van uw gehele leven. Wanneer enkele indrukken bij u worden gewekt die met een toekomstig gebeuren in verband staan, kan er dus bij een persoon wiens sensitiviteit zo groot is dat deze indrukken naar het bewustzijn worden overgebracht, een visioen ontstaan dat feitelijke gebeurtenissen, liggende in de toekomst, te kennen geeft. Een dergelijk visioen behoeft geheel niet van zuiver geestelijke oorsprong te zijn. Ook de visioenen in kleuren en klank etc. kunnen even vaak zijn een zelfonthulling van de mens, waarin zijn eigen wezen wordt geuit plus zijn bereikingsmogelijkheden, dan wel dat dit zou zijn een zuivere inspiratie.

Wanneer een inspiratie vanuit de geest of het meenemen van een eigen impressie naar een vertoeven in het geestelijk gebied aanleiding zijn tot visionaire waarnemingen, zullen zij over het algemeen onvolledig en grotendeels symbolisch zijn uitgedrukt. Men kan deze zelf dan alleen verklaren wanneer men voldoende zelfkennis bezit om al datgene dat uit de persoonlijke fantasie spruit - ter verfraaiing van het visioen - ter zijde te stellen.

Dan blijven over een aantal symbolen en kleuren die men - wanneer men zelfs slechts een primitieve kennis omtrent de betekenis daarvan heeft - absoluut kan uitleggen.

Ik zou hierbij willen voegen dat visioenen betreffende toekomstige gebeurtenissen, door de geest aan de mens zeer zelden worden gegeven, en dan over het algemeen in niet-persoonlijk verband, zodat waarschuwingen - zoals u dat noemt - op deze wijze niet plaatsvinden, daar met de projectie van een toekomstige gebeurtenis, deze gebeurtenis is vastgelegd als zijnde en dus niet meer voorkomen zou kunnen worden. Daardoor zou een dergelijke projectie een leugen zijn. Wel kan het voorkomen dat men een bepaalde toestand ongeveer schetst, maar dan met een nadruk op het ongevalselement, het ongelukselement daarin, met de bedoeling iemand een bepaalde plek te doen vermijden, een bepaald contact te doen afbreken etc.

Deze voorstelling zal dan ook over het algemeen, wanneer men deze waarschuwing niet volgt, toch niet volledig reëel zijn en de dreiging veel groter zijn dan het feitelijk gebeuren ooit had kunnen zijn. Ik hoop dat dit voldoende is.

Vraag: Waarom raakt wel een bepaalde persoon en niet iedereen in trance?

Antwoord: Uw aansluiting aan de algemene hulde die het vrouwelijk geslacht vaak wordt gebracht, verleidt mij tot een beantwoording. Een bepaalde persoon raakt wel in trance en een andere niet, omdat de gevoeligheid van de ene persoon nu eenmaal groter is dan die van de andere. Over het algemeen betekent een vallen in trance, waarbij wij dus moeten denken aan een beheersing op een gebrekkig lichamenlijk en vaak ook geestelijk evenwicht.

Treedt een redelijke beheersing van de trancetoestand op dan kunnen wij aannemen dat de bezwaren van een dergelijke toestand althans grotendeels overwonnen zijn, treedt een trance naar willekeur op, dan kunnen wij zeggen dat hier een beheersing plaatsvindt, waarbij de

persoon zelf zich projecteert in een andere sfeer en niet meer sprake is van de projectie van wezens uit andere sfeer in de persoonlijkheid. In een dergelijk geval hebben wij te maken met een absoluut harmonisch mens, een zeldzaamheid. Degenen die druk bezig zijn met hun dagelijkse werk en normaal gezond zijn, zouden kunnen komen over het algemeen tot de tweede vorm van trancebeleving, echter niet zonder dat dit met grote moeilijkheden gepaard zou gaan. Het is begrijpelijk dat zij daar niet toe komen, ook al door de stoffelijke belangen die hem teveel in beslag nemen. Dit is de reden waarom de een wel en de ander niet in trance kan gaan.

Vraag: Vorige week las ik in één van de Nederlandse tijdschriften een aardige fotoreportage, n.l. over het graf van de onbekende soldaat onder de Arc de Triomphe in Parijs. 's Avonds komen daar een aantal generaals bij elkaar en dan wordt met de punt van een sabel de vlam - de eeuwige vlam die daar brandt - iets verder opengedraaid, met gevolg dat de vlam ook iets groter wordt. Nu hebben ze gemerkt dat als dat gebeurt die vlam die plotseling oplaait de vorm van een gezicht aanneemt en de Fransen zeggen: dat is de geest van de onbekende soldaat uit de oorlog van '14-18, maar andere landen staan daar nogal sceptisch tegenover. Nu wilde ik graag eens weten, wat is uw mening hierover?

Antwoord: Mijn mening is dat, gezien de geschapenheid van de bewuste gasvlam, plus regelinstallatie, nog gepaard met de optredende wind, voor heel veel verschijnselen aansprakelijk gesteld zou kunnen worden. Dat, zo dit werkelijk uit te sluiten was - u merkt, ik ben niet direct op de hoogte persoonlijk van het gebeuren - dat het mij onwaarschijnlijk lijkt dat hier inderdaad met het spook van een soldaat rekening te houden is. Er zou sprake kunnen zijn van een vorming van een gestalte door de indruk van de gedachten, maar dan moet men wel heel sterk onder de indruk zijn. Het zou ook mogelijk zijn dat een of andere kleinere geest hier een spel speelt met de mensen. Ik hoop dat u dit antwoord zover als het reikt als bevredigend wilt betrachten. Dan besluit ik thans deze vragenrubriek om het woord te laten aan de laatste spreker van deze avond. Ik dank u voor uw aandacht.

HET SCHONE WOORD

Goedenavond vrienden.

Vanavond weer "Het Schone Woord" als laatste woord. De wijze van behandeling behoud ik mijzelf voor. Ik laat aan u om zes of zeven onderwerpen te stellen. Gaat uw gang.

Reactie: Berusting - Verdraagzaamheid – Vriendelijkheid - Schoonheid - Dwaling - Vreugde - Geloofsvertrouwen.

Spreker: Het laatste woord mag ik misschien complimenteren voor een zeer ongebruikelijke dubbelzegging want geloof op zichzelf betekent absoluut vertrouwen en zo is hier dus hetzelfde tweemaal gezegd. Berusting kan vaak zeer nadelig zijn, het is heel iets anders dan verdraagzaamheid en alleen verdraagzaamheid kan uiteindelijk voeren tot werkelijke vreugde. Op deze grondbasis zou ik dan mijn these willen bouwen. Heeft dat uw goedkeuring?

Reactie: Ja.

Moe geslagen door het leven
 Gaat een mens berustend voort,
 Niet in staat meer om te geven
 Of te nemen, en het woord
 Dat hij hoort verklinkt
 Zonder dat ook maar wat troost
 Of kracht hem in het wezen zinkt.
 Vol berusting laat hij slagen
 Van het noodlot komen, gaan,
 Maar hij wil zich niet meer vragen:
 Waarom werd mij dit bestaan
 Toegemeten?
 Geen geweten

Stelt hem normen
Alle vormen des zijns
Leidt hij zonder te begrijpen.
Deze mens is een ongelukkig mens,
Want in hem is nog wel een wens,
Maar zij is dood en zingt niet meer,
Zij klinkt niet meer
Tot het hemels heir,
Zij laat alleen een doffe toon
Als van gebarsten glas
Klinken, bittere hoon
Voor wat eens waarlijk menselijk was.
Berusting, anders dan verdragen,
Waagt het niet meer om te vragen
Naar het "waarom",
Waagt niet te zien naar boven
Of te zoeken naar beneden,
Kent niet leuzen, zegt niet: "ik dien",
Of, "ik aanbid", maar ondergaat.
Wie uit een ware vreugdewereld
Deze mensen gadeslaat,
Voelt zich bedroefd, want in dit leven
Doen zij zichzelf veel tekort.
Hoe anders is het wanneer het leven
Door verdraagzaamheid gedragen wordt,
Wanneer men leert om te verduren
De tegenslag, de bittere nood,
Wanneer men lachen kan om ' t leven
Hoe bitter ook, en de dood
Verwelkomt als een lieve makker,
Wanneer men anderen kan verdragen
En helpen, ondanks eigen leed,
Terwijl men toch niet al die vragen
U ingeschapen, ooit vergeet.
Wanneer men zegt: ik durf vertrouwen
In de Schepper die mijn zijn
Toch gebruikt om iets te bouwen
En niet alleen in sadisme
Mij aan bittere pijn onderwerpt.
Neen, niet zo snerpt
De hoon. Ik geloof in God
En ik durf te vertrouwen
Ik durf op Zijn zijn,
Op mijn zijn te bouwen
En te zeggen: ik leef,
Ik zal verdragen,
Maar in mij blijven toch de vragen
Totdat mijn God mij antwoord geeft.
En wie in dat geloofsvertrouwen
Zijn wegen door het leven gaat
Die zal niet falen.
Wie zijn leven durft te bouwen
Op God, die wordt niet door de stalen
Grendels van de wanhoop
Gekluisterd in de duisternis
Van onbegrepen zijn,
Die kan binnen treden
In een rijk van vreugde,
Vreugde om het leven, vreugde om jeugd,
Vreugde om smarten zelfs, gegeven

Toch, om werkelijk waar te leven.
Die licht, die licht in bittere nood
En zal misschien wanneer de dood
Des geesten schijnt te dreigen
Een ogenblikje stille zwijgen
En bidden. Maar dan begrijpen?
Nog bevind ik mij midden tussen vele sferen
En bevat ze niet, maar het woord des Heren
Zal mij bevrijden,
Zal mij vrede, geluk en vreugde bereiden,
Wanneer ik heb Zijn doel vervuld.
Hoe ook het leven is verhuld
Hoe 't vol is van falen en van dwalen
Van onbegrepen noodlotsgreep,
Hoe ook misschien het leven drijft u
Door het leven met de zweep
Van nooddrift en van pijn,
Wie durft te verdragen, durft vertrouwen in God
Bereikt de kern van 't zijn
En de voleinding van zijn lot.
Wilt gij een werkelijk leven bouwen
Niet leeg, niet hol, niet vol
Van ontevredenheid
Spreek dan niet slechts van God
En Godsvertrouwen
En bouw niet slechts op de eeuwigheid,
Maar leef, leef in verdraagzaamheid,
Onderwerp wat ge in uzelf als slecht erkent
En strijdt om uzelf te beheersen
En verdraag wat de wereld u geeft,
Vertrouw dat God uw schreden zal leiden
En ge zult weten dat Hij u leiding geeft.
En als ge komt aan het eind van het leven
Op aarde, lijdend, toch volbracht,
Dan gaat ge door het zijn des geestes
Door de bespiegelde nacht
Der herinnering,
Door de lichtende sfeer van een zonnig land
Verder, verder tot in het gloeiend zand
Der nietigheid uw God verschijnt.
De laatste waan, de laatste onvree u verdwijnt,
Gij moet op God vertrouwen,
Vertrouwen op eigen kracht,
Durven een lot u te bouwen
Waardig aan Hem die alles,
Alles tot aanzien heeft gebracht.

Ik dank u voor uw aandacht. Goedenavond.